

KIBRIS TÜRK TOPLUMUNUN SİYASİ VE KÜLTÜREL HAYATINDA LEFKOŞA MEVLEVİHANESİ'NİN YERİ

SİBEL AKGÜN*

Mevlevilik, uzun asırlar boyunca İslâm kültürünün şekillenmesinde belli ölçüde rol oynamıştır. Kıbrıs'ta başkent Lefkoşa'da kurulan Mevlevihane de, uzun asırlar boyunca Mevleviliğin düşünüş sistemini ve Mevlana'nın fikirlerini Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumuna ulaştırmış ve yaymıştır. Lefkoşa Mevlevihanesi, dini bir kurum olmasının yanı sıra Kıbrıs Türk toplumunun siyasi ve kültürel hayatında da derin izler bırakmış ve bu nedenle bugüne kadar varlığını devam ettirmiştir. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Kıbrıs Türk toplumunun siyasi ve kültürel hayatına etkilerini anlayabilmek için öncelikli olarak kısaca tarihçesine bakmak gerekmektedir.

I. LEFKOŞA MEVLEVİHANESİ'NİN TARİHÇESİ

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) başkenti Lefkoşa'nın Girne Caddesi üzerinde, Girne Kapısı yönünde bulunan Lefkoşa Mevlevihanesi, Kıbrıs'ta bulunan Osmanlı eserlerinin en önemlilerinden biridir. Bilindiği gibi Mevleviliğin manevi kurucusu olarak kabul edilen ve 1207 yılında Afganistan'ın Belh şehrinde doğmuş olan Mevlana Celaleddin-i Rumi genç yaşta babası ile Anadolu'ya göç edip, Konya şehrine yerleşmiş ve Mevleviliği orada geliştirip, tüm Türk-İslam dünyasına yaymıştır. Kıbrıs'ın Osmanlı idaresine girdiği 1571 yılından sonra Konya, Antalya ve Karaman gibi yerleşim birimlerinden Kıbrıs'a göç edenler tarafından getirildiği tahmin edilen Mevlevilik, hiçbir dini ayırım gözetmeden tüm insanlara kucak açan ve Allah'tan gelen irfanı, kullarına dağıtan yani insanı merkezine alan

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dah, sgulcan@sakarya.edu.tr

bir inanca dayanmaktadır. Mevleviliğin Anadolu'daki merkezi Konya, Suriye'de Halep ve Kıbrıs'ta ise Mevlevi Tekkesi olmuştur¹.

Mevlana Celaleddin Rumi'nin adına atfen oğlu Sultan Veled tarafından kurulan Mevleviliğin², Kıbrıs'ta faaliyet gösteren kolu olan Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kuruluş yılı, 1932'de İngiliz Yönetimi tarafından kaleme alınan resmi raporda, H. 16 Cemaziye'l- evvel 1179 (M. 1766) olarak yer almaktadır. Ancak Kıbrıs konusunda araştırmalar yapan Harid Fedai'nin Osmanlı Şer'iyeye Mahkeme Sicili'nin 1594 yılına ait kayıtlarında yaptığı araştırma sonucu, sicilde açık olarak Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından fethedildiği 1571 yılından çeyrek yüzyıl bile geçmeden Lefkoşa'nın Girne Kapısı yakınında bir tekkenin varlığından söz edilmektedir. Hatta bu tekkenin Arap Ahmet Paşa³ Vakfı üzerinde bulunduğu ve tekkenin idamesi için vakıf malı bağışlayanlar arasında Yeniçeri Ağası Yusuf Ağa'nın da bulunduğu yazmaktadır⁴.

Harid Fedai tarafından incelenen Osmanlı Şer'iyeye Mahkeme Sicili'nde adı geçen tekkenin ismi Mevlevihane olarak açıkça yazılmıştır. Bu sicilde, Mevlevihanede tam anlamıyla ayin yapıldığı, bunun mesnevihanı, neyzenı, imamı, müezzini ve duacıyla bir bütün olarak yerine getirildiği, bir bölüm fukaranın bu müessesede barındırıldığı, Şaban ayının her on beşiyle Aşure ayının sonunda, Mevlevihanede zikir ü ayin yapıldığı belirtilmektedir. Yani Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethettiği 1571 yılının hemen ardından Sultan II. Selim'in 21 Eylül 1571'de çıkardığı Alaiyye (Alanya), Antalya ve Konya gibi yerlerden Kıbrıs'a göçmen yerleştirilmesi buyruğunun üzerinden 40 yıl bile geçmeden, Lefkoşa'da tam teşekküllü bir Mevlevihane kurulmuştur⁵.

Lefkoşa Mevlevihanesi H. 1016'de (M. 1607) Serdar Ferhat Paşa tarafından genişletilmiş ve Mesnevihane, Konya'ya bağlı olarak görev yaptığı için Konya'dan mektupla "Mesnevihan" istenmiştir. Mevlevihane'nin bu

¹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü, Enformasyon Dairesi, Mevlevi Tekkesi Tanıtım Broşürü- Lefkoşa- KKTC.

² Abdülbâki Gölparlar, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap Yay., İstanbul, 2006, s. 42.

³ Üzerinde Lefkoşa Mevlevihanesi'nin inşa edildiği vakıf malının sahibi Arap Ahmet Paşa, Rodos Sancakbeyi iken Kıbrıs seferine katılmış donanma komutanlarından. Fetihden sonra Kıbrıs Beylerbeyi olmuştur. Ölümünden sonra Lefkoşa Mevlevihanesi'ne gömülmüştür. Lefkoşa'da onun adıyla anılan bir cami ve mahalle vardır (Harid Fedai- Mustafa Haşim Altan, *Lefkoşa Mevlevihanesi*, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara, 1997, s. 17- 19).

⁴ H. Fedai- M.H. Altan, *a.g.e.*, s. 6-9.

⁵ H. Fedai- M. H. Altan, *a.g.e.*, s. 9-10.

isteği üzerine Konya'dan Mevlevihane'ye "Seccade-i Hazret-i Mevlana'dan Derviş Sa'deddin Muharrem Efendi" gönderilmiştir. 1607 yılındaki Şer'iyе Sicili'nde kayıtlı vakfiyesinde Derviş Sa'deddin'in, "Müfti-i Cezire-i Kıbrıs" şeklinde ifade edilmesi, aynı kişinin Kıbrıs Müftülüğü görevini de üstlendiğini göstermektedir. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ilk şeyhi olan Derviş Sa'deddin'in ile onun ardından şeyhlik yapan Şeyh Sadri Dede H. 1132 (M. 1719) arasında yüzyıllık bir süre vardır. Bu zaman diliminde Mevlevihane'ye Sa'deddin Efendiden önce olduğu gibi ya tekke vakıflarına mütevellilik edenler sahip çıkmışlar ya da kaynaklardaki boşluklar nedeniyle bunların saptanması bugüne kadar mümkün olmamıştır. Lefkoşa Mevlevihanesi'ne Şeyh Sadri Dede'den sonra sırası ile Şeyh Mustafa Siyahi Dede (aslen Kıbrıslı olup vefatı H. 1122/M. 1710), Arif Dede (Mevlevi şeyhi Siyahi Dede'nin oğlu, vefatı H. 1138/M. 1725), Hızır Handi Dede (aslen Kıbrıslı olup vefatı, H. 1140/M. 1727), Sadri Dede (atanma tarihi H. 1132/M. 1719), Arif Dede (aslen Konyalı olup vefatı, H. 1179/M. 1765), Abdullah Dede (aslen Kıbrıslı olup şeyhliğe atanma yılı H. 1179/M. 1765), Mustafa Dede (aslen Kıbrıslı olup vefat, H. 1228/M. 1813), Fezullah Efendi vefatı, H. 1267/M. 1850), Mustafa Safvet Dede (Fezullah Efendinin oğlu, atanma yılı 1850), Derviş Ali Dede (atanma yılı 1860), tekrar Mustafa Safvet Dede (vefatı H. 1311), Şeyh Mehmed Celaleddin Efendi (Safvet Dede'nin oğlu, vefatı 22 Eylül 1931) ve son olarak Halep âstanesi Bakır Çelebi tarafından tayin edilen ve Şam'dan gelen Selim Dede (vefatı Ocak 1953)⁶ şeyhlik yapmışlardır. Selim Dede'nin ölümünden sonra Şam'dan gelen oğlu Cemaleddin Efendi şeyhliğe aday gösterilse de, Evkaf Dairesi⁷, Ayasofya Camii imametinden emekli,

⁶ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap Yay., İstanbul, s. 333. Türkiye'de tekkelerin 30 Kasım 1925'te kapatılması ile Mevleviliğin merkezi Konya'dan Suriye'ye kaydırılmıştır. O dönemde Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseyen Kıbrıs Türk toplumun büyük bölümü Kıbrıs'taki tekkelerin kapatılmasını talep etmişler de İngiliz idaresi, bu isteği kabul etmemiştir. Bu nedenle Mevlevihane'nin şeyhleri, Suriye'den gelmeye başlamıştır (KKTC Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü- Enformasyon Dairesi- Lefkoşa Mevlevi Tekkesi Tanıtım Broşürü).

⁷ Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethettiği 1571'den sonra adada kurulan vakıflara ait taşınır- taşınmaz mallar, başkent Lefkoşa'da oluşturulan Evkaf İdaresince yönetilmeye başlanmıştır. Evkaf İdaresi, İngiltere'nin adayı Osmanlı Devleti'nden kiraladığı 1878 yılından itibaren yapılan anlaşma uyarınca, 1925 yılına kadar biri İngiliz İdaresi diğeri Osmanlı Devleti tarafından tayin edilen iki müdür tarafından yönetilmiştir. İngiliz İdaresi, 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile adanın egemenliğini devraldıktan sonra, 1925 yılında Osmanlı Devleti tarafından atanan Musa İrfan Bey'in ölümü üzerine boşalan bu makama daha önce Defterdarlık Dairesinde muhasip olarak görev yapan avukat Mehmet Münir'i atamıştır. 1928 yılında ise Evkaf İdaresi bir hükümet dairesi haline getirilerek, başında bulunan biri İngiliz diğeri Kıbrıslı Türk iki müdür İngiliz İdaresince atanmaya başlamıştır. Kıbrıs Türk toplumunun uzun mücadeleleri sonucu Evkaf İdaresi'nin yönetimi, 22 Temmuz 1955 yılında Kıbrıs Türk toplumuna devredilmiştir (Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II- Enosis Çemberinde Türk-*

Hızır Tekkesi Şeyhi Mevlevihane ayin-hanlarından Hafız Şefik Efendi'yi 12 Ocak 1953'te Mevlevihane şeyhliğine atamıştır. Ancak Mevlevihane aslında Şeyh Mehmed Celaleddin'in ölüm yılı olan 1931'den itibaren görünürde değilse de gerçekte faaliyetlerine son verilmiştir. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin son şeyhi olarak kayıtlarda gözükken Hafız Şefik Efendi ise 11 Kasım 1974'te vefat etmiştir⁸.

Bugün Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ilk yapıldığı devirde semahane, türbe, derviş hücreleri, mutfak ve misafir odalarından ibaret olan yapısından günümüze, orijinal özelliklerinden çok şey kaybetmesine rağmen semahane ve türbe bölümleri kalmıştır. Mevlevihane'nin içinde suyu hiç eksik olmayan bir şadırvan su kuyusunun bulunduğu ve çeşitli meyve ağaçlarının ekili olduğu büyük bir bahçesi olduğu bilinmektedir. Mevlevihane giriş kapısının solunda bugün de bir çeşme vardır. Lefkoşa Mevlevihanesi'nin mimari özelliklerine bakıldığında, binaya tüm Mevlevihanelerde olduğu gibi “*Ya Hazreti Mevlana*” yazılı basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Kare planlı semahane, iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm giriş kapısının önündeki bölümdür. İkinci bölümde mihrap, dervişlerin ayin yeri ve üstte ahşap balkon vardır. Mevlevihane'nin ahşap balkonunda Mevlevi müzisyenler ayin sırasında müziklerini icra etmektedir. Semahanenin güney kısmında bulunan kapıdan türbelere girilmektedir. Kemerlerle birbirine bağlanan bu türbeler içerisinde genellikle Mevlevi ileri gelenlerine ait 16 mezar bulunmaktadır. Mezarlardan altısının kimlere ait olduğu bilinmektedir. Semahaneden türbeye girişten itibaren birinci mezar, 1934–1953 yılları arasında şeyhlik yapan Şamlı Selim Dede'ye, ikinci mezar bir asker olan ve Mevlevihane'ye arazi bağışladığı söylenen Arap Ahmet Paşa'ya, üçüncü mezar 22 Eylül 1931 tarihinde vefat eden Şeyh Fevzi Dede'nin torunu Kıbrıslı Şeyh Celaleddin Efendi'ye, onuncu mezar adı tespit edilemeyen Mevlevi şeyhine hizmet etmiş bulunan Arap Abdullah Efendi'ye, onaltıncı mezar ise, Kıbrıs şeyhlerinden Hattat Şeyh Fevzi Efendi'ye (Seyit Feyzullah Dede) ait olup, burada çift mezarda eşî ile birlikte gömülmüş olduğu rivayet edilmektedir. Mevle-

---

ler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yay., Lefkoşa, 1996, s. 200). Evkaf Dairesi, bugün KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü olarak hizmet vermektedir.

⁸ H. Fedai- M. H. Altan, *a.g.e.*, s. 19- 47.

vihane bahçesinin güney doğusunda ise Mevlevihane'ye arazi bağışlayan Emine Hatun'un mezarı vardır⁹.

1953'e kadar açık kalan Mevlevi Tekkesi'ndeki semahanedede, bir dönem sayıları 40'ı geçmeyen dervişler ney, ud, kudüm ve kanun gibi çalgılar eşliğinde sema ayini yapmaya devam etmişlerdir. Burada yabancıların, özellikle İngilizlerin izlemesi için sema ayinleri de düzenlenmiştir. Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi'nde sema ayinleri, 4 Eylül 1938 tarihine kadar devam etmiştir¹⁰.

Mevlevihane çeşitli dönemlerde onarım da görmüştür. İlk onarım 1934 yılında olmuştur. Mevlevihane'nin derviş hücreleri ve mutfağı ile öteki bölümleri, faaliyetlerine son verildiği 1954 yılından sonra, 1956 yılına kadar çocuk yuvası olarak kullanılmıştır. Kısa bir dönem de Güzel Sanatlar Derneği olarak kullanılan Mevlevihane, 1961 yılında Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun davetlisi olarak adaya bir rapor hazırlaması için davet edilen Konya Mevlana Müzesi Müdürü Mehmet Önder tarafından "Kıbrıs Türk Müzesi" olarak düzenlenmiştir. Mevlevihane, 1963 yılında yapılan onarımlarla ilk Türk müzesi olarak 30 Nisan 1963'te Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi olarak hizmete açılmıştır. Müzenin avlusunda, Osmanlı devrine ait eserlerden mezar taşları, içerisinde mahkeme sicilleri, mevlevi elbiseleri, mevlevi müzik aletleri, halılar, fermanlar, beratlar ve nişanlar vardır. Müzede sergilenmekte olan en önemli eser daha önce Bayraktar Camii'nde muhafaza edilmekte olup Kıbrıs fatihi Lala Kara Mustafa Paşa'ya ait olduğu bilinen "Kuran-ı Kerim" dir. Müzede ayrıca çeyiz sandıkları, paralar, tütün keseleri, el işleri ve çeşitli etnografik eserler de sergilenmektedir¹¹.

Lefkoşa Mevlevihanesi, 1963-1974 arasında kapalı kalmıştır. Mevlevihane, o dönemde Kıbrıs Türk Etnografya Müzesi olarak adaya mezun olup dönen arkeolog ve sanat tarihçilerinin görev aldığı bir nevi Eski Eserler ve Müzeler Dairesi'nin ilk nüvesinin oluşturulduğu merkez olarak hizmet vermiştir. 1970'lerin sonunda yapılan Vakıflar İş Hanı inşaatı, 1963'e kadar hâlâ mevcut olan küçük avlunun daha da küçülmesine ve iç avlu özelliğini kaybetmesine yol açmıştır. Aradan geçen uzun süre içinde müzenin tümünden

⁹ Fikret Alasya, "Lefkoşa Mevlevi Tekkesi", *I. Milletlerarası Mevlana Kongresi*, Konya 3- 5 Mayıs 1987, s. 100- 103.

¹⁰ F. Alasya, a.g.m., s. 105- 107.

¹¹ KKTC Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü, Enformasyon Dairesi -Lefkoşa Mevlevi Tekkesi Tanıtım Broşürü.

elden geçirilmesi gerekliliği ortaya çıktığı için 2000 yılında başlatılan restorasyon çalışmalarıyla birlikte Konya Mevlana Müzesi teknik elemanlarının hazırladığı proje çerçevesinde müze yeniden düzenlenmiş ve “Şebi Arus” günü olan 17 Aralık 2002 tarihinde hizmete açılmıştır. Bugün çok sayıda ziyaretçi tarafından ziyaret edilmektedir. Lefkoşa Mevlevihanesi, Osmanlılar döneminden itibaren Lefkoşa'nın ve Girne Kapısı çevresinin en önemli yapılarından biri olmuştur. Bugün Lefkoşa Türk Belediyesi de amblem olarak Lefkoşa Surları ile birlikte Mevlevi Tekkesi'ni kullanmaktadır¹².

II. LEFKOŞA MEVLEVİHANESİ'NİN SİYASİ FAALİYETLERİ

Kıbrıs, 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesinin ardından Anadolu'dan aktarılan Müslüman nüfusu sonucu Hıristiyan ve Müslümanların birlikte yaşadığı Osmanlı Vilayetleri'nden biri olmuştur. Adanın 1878 yılında İngiltere'ye kiralandığı zamana kadar yönetimde hâkim olan Kıbrıs Türkleri, Osmanlı-Müslüman kimliğine bağlı bir toplum olarak yaşamıştır.

Osmanlı Devleti'ne karşı Yunan İsyanı'nın 1821'de Mora Ayaklanması ile başlaması genel olarak Kıbrıs'ı, özel olarak Ortodoks Kilisesini yakından etkilemiştir. Mora'da başlayan 1821 yılındaki Yunan İsyanı sırasında adada Kilise önderliğinde yoğun bir propaganda faaliyeti başlamış, Filiki Eteriya¹³ örgütünün liderlerinden Konstantin Kanaris Kıbrıs'a uğrayarak, Yunanistan'daki isyancılara gönderilmek üzere para, silah ve yiyecek toplamış ve bir ayaklanma çıkarmak için Başpiskopos Kiprianos önderliğinde kiliseler silah deposu haline getirilmiştir. Ne var ki Kıbrıs'taki Osmanlı Valisi Küçük Mehmet Paşa'ya yapılan bir ihbar sonucu kiliselere yapılan baskın ile depolanan silahlara el konularak, Başpiskopos Kiprianos ve isyanı hazırlama girişimi içindeki diğer elebaşları idam edilmiştir. İsyancı piskoposların bir kısmı ise ya sürgüne gönderilmiş ya da hapse atılmıştır. 1830 yılında bağımsız Yunanistan Devleti'nin kurulması ise Kıbrıs Rum toplumu için bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren Kıbrıs Rum toplumu, Yunan ulusal kimliğiyle özdeşleşebileceği bir ulusal devletine kavuşmuştur. Yunan milliyetçiliği giderek artan bir biçimde Kıbrıs'ta Ortodoks Rumları etkisi

¹² KKTC Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü, Enformasyon Dairesi -Lefkoşa Mevlevi Tekkesi Tanıtım Broşürü.

¹³ Megali İdea'yı gerçekleştirmek üzere 1796 yılında Rusya'nın Odessa şehrinde kurulan gizli örgüttür.

altına almış ve devlet doktrini olarak şekillenen “*Megali İdea*”¹⁴ Kıbrıs’ta süratle taraftar kazanarak Enosis¹⁵ milliyetçiliğine dönüşmüştür. 1828’de Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu, Piskoposları ve bazı şahsiyetlerin imzasını taşıyan bir memorandumu yeni kurulan Yunanistan’ın ilk Valisi Kapodistria’ya göndererek, Kıbrıs’ın Yunanistan Devleti’nin sınırları içine alınmasını istemiştir¹⁶.

Yunan milliyetçiliğinin Kıbrıs’a etkisi ile söz konusu milliyetçilik Ortodoks Rum toplumu için Enosis hedefini oluştururken, Müslüman Türkler için yok olma şeklinde algılanarak korkulu bir hale bürünmüştür. Yani Kıbrıs’ın iki büyük etnik-dinsel topluluğundan birisi için kurtuluş anlamına gelen bir ideal öteki için yok oluş şeklinde tanımlanmıştır. Ortodoks Rum toplumunun Enosis için verdiği bütün mücadele Müslüman Türkler için karşı mücadele ve protestoları doğurmuştur.

Kıbrıs’ta 1878 yılında İngiliz yönetiminin başlaması ile birlikte Kıbrıs Rum toplumun Enosis isteği açık bir şekle bürünmüştür. Kıbrıs’ın 1878’de İngilizlerin yönetimine geçmesi sonrasında ise Kıbrıslı Rum aydınlar ve Kilise Yunan- Ortodoks sentezine temel alan bir kültür ve eğitim seferberliği ile “*Anavatan Yunanistan’la*” birleşmeyi öncelikli ulusal hedef haline getirirken bunun dışında herhangi bir siyasi oluşumu vatan hainliği veya gayrimillî olarak değerlendirilmiştir.

Ada yönetimin İngilizlere geçtiği ilk gün, Kıbrıs’a gelen İngiliz Yüksek Komiseri Sir Garnet Worsley’i kalabalık bir heyetle karşılayan Ortodoks Rum toplumu ileri gelenlerinden Kitium Piskoposunun yaptığı karşılama konuşmasında yer alan Enosis talepleri, aslında Kıbrıs Rum toplumu siyasi güçlerinin İngiliz idaresinden beklentisini baştan belli etmiştir. Öte yandan 11 Temmuz 1878 tarihinde yapılan bayrak töreninde Osmanlı bayrağı indirilip İngiliz bayrağı göndere çekilirken, Rum toplumunun yaptığı taşkınlık

¹⁴ Megali İdea, “Büyük Ülkü” anlamına gelmektedir. Megali İdea düşüncesine göre, Yunanistan ve Yunanistan’ın dışında yaşayan dil ve din bakımından Yunan- Ortodoks sayılan herkes aynı devlet çatısı altında birleşecek ve Ortodoks Hıristiyanlar Bizans İmparatorluğu’nu tekrara kuracaklardır. Yani, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs, Batı Anadolu ve İskenderiye’ye kadar olan topraklarda yaşayan Ortodoks Hıristiyanlar, Bizans İmparatorluğunu kuracak ve kurulacak olan imparatorluğun başkenti İstanbul olacaktır.

¹⁵ Enosis sözcüğü, “bir ülkeye ilhak edilme, o ülke toprağına katılma” anlamına gelmektedir. Yunanistan’ın Megali İdea düşüncesi çerçevesinde Girit gibi başka yerler içinde kullanılmış, ama bu ülkeye bağlanmak isteyen Kıbrıs Rum milliyetçiliği ile özdeşleşmiştir.

¹⁶ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yay., İstanbul, 1998, s. 7- 8 .

ve sevinç gösterileri karşısında tepki gösteren Türkler arasında yaşanan gerginlik, Müslüman Türklerin Enosis'e karşı çıkacağına habercisi gibi olmuştur¹⁷.

1878 yılında adanın yönetimini devralan İngiliz yönetiminin 1882 yılında Kavanin Konseyi'ni (Legislative Council) oluşturması ile anayasal düzene kavuşan Kıbrıs'ta, Kıbrıs Rum toplumu aydınları nüfus açısından çoğulukta olduklarını vurgulayarak, Konsey'de nüfus oranına göre sayıca üstünlük kazanmışlardır. Buna göre, Konsey'de 9 Rum üyeye karşı 3 Türk bulunacaktır. Yeni düzenleme Müslüman Türk ileri gelenlerinin tepki ve protestoları ile karşılaşmıştır. Kıbrıs Türk toplumu ileri gelenleri gerek Bab-ı Ali nezdindeki girişimleri gerekse Londra'daki Sömürgeler Bakanlığı'na çektikleri telgraf ve muhturalarda, Konsey'de nüfus oranına göre temsil ilkesinin olmasının, Kıbrıs Türk toplumunu Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirmek isteyen Rum toplumunun insafına bırakmak olacağı belirtmişlerdir. Bu durumda İngiliz Yönetimi Konsey'de 6 İngiliz üyenin de bulunacağını vurgulayarak, Müslümanları çoğunluğun tahakkümü altında bırakmayacakları konusunda teminat vermek suretiyle Kıbrıs Türklerinin boykotunu kırmaya çalışmıştır¹⁸.

Kıbrıslı Müslüman aydınlar Rum toplumu içinde yaygınlık kazanan Enosis isteğine karşı çıkmaya daha sonrada devam etmiştir. Örneğin, 12 Nisan 1881'de adadan İngiliz yönetiminin çıkacağı yolundaki söylentiler üzerine Müftü Hacı Ali Rifki, Yüksek Komiser'e çıkarak Müslüman toplum adına bir mektup sunmuştur. Bu mektupta Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edileceği söylentileri karşısında duyulan üzüntü dile getiriliyordu. Keza aynı gün Müftü Hacı Ali Rifki Bab-ı Aliye gönderdiği mektupta, adadaki Müslüman Türk toplumunun can ve şerefine korunmasını istemiştir. Nitekim 1893 yılının Ekim ayında Kıbrıs Rum basınında çıkan ve Kavanin Konseyi'nde Rum üyelerin ileri sürdüğü Enosis isteğinin, "*Londra'da Times nehri kenarında oturanların kulaklarına ulaşmaya kadar devam etmesini*" teşvik eden yazılara yanıt olarak, 16 Ekim 1893'te *Kıbrıs* gazetesinde çıkan başyazıda şöyle denilmiştir: "*Bu makalenin verdiği mesaj bizce gizli olmayıp Yunan fanatiklerinin adanın günün birinde açıkça Yunanistan'a bırakılmasını öngörmelerinden*

¹⁷ George Hill, *A History of Cyprus*, Cambridge University Press, Cambridge, 1952, s. 295; Ahmet Gaziöglü, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II- Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yay., Lefkoşa, 1996, s. 30- 31.

¹⁸ A. Gaziöglü, *a.g.e.*, s. 45- 50.

*başka bir şey değildir (...) Kıbrıs Türk halkı, daha fazla söz söylemenin, şimdi ve gelecekte tek dayanakları olan Padişahımız Efendimize düştüğünden, bu konuda ayak direterek Onun adalet ve lütuflarına sığınırlar (...)*¹⁹.

Yine 1895'te Kıbrıs Rum aydınlarının İngiliz Hükümeti'ne gönderdikleri bir memorandumda İngiliz yönetiminin ilk günlerinden başlayarak ada Rumlarının milli bağımsızlıkları için asırlardan beri derin duygular beslediği öne sürülerek, Enosis talepleri dile getirilmiştir. Buna karşılık, Kıbrıs Türk aydınları adanın meşru sahibi olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi tezini ileri sürüşlerdir. 1 Nisan 1895'te *Kıbrıs* gazetesinde çıkan bir yazıda Kıbrıs Türk aydınlarının düşüncesi şu şekilde özetlenmiştir: “*Kıbrıs ceziresi'ne müteallik ahbarın en mühim, cezireyi, sahib-i meşru melbuu mefhamımız Devlet-i Aliye-i Osmaniye'ye terk ve iade etmek üzere İngiliz Şûra-yı Devlet'inin arzu-yı mahsus göstermesiyle ol bapta teati-i efkar ve mübahase vuku bulduğudur (...)*”²⁰.

Kıbrıs'ta Rum toplumunun Enosis taleplerinin yükselişini teşvik eden en önemli faktörlerden biri de Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında devam eden savaşlar olmuştur. Özellikle Girit Ayaklanması (1896) Kıbrıs Rumları arasında geniş yankı uyandırmıştır. Ayaklanmanın başlamasıyla Kıbrıs'ta başpiskopos başkanlığında “Girit Dayanışma Komitesi” kurulmuş ve Girit için yardım kampanyaları başlatılmıştır. Yine pek çok Rum genci savaşmak üzere Girit'e gitmiştir. 1897'de Yunanistan'ın hezimetle sonuçlanan Osmanlı-Yunan savaşı da, Kıbrıs Rumları arasında büyük heyecan yaratmıştır. Zaten adada iki toplum arasındaki karşıtlıkların en keskin olduğu dönemler, Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın böyle bir savaş veya savaş tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı dönemler olmuştur²¹.

Kıbrıs Rum toplumunun Enosis isteğini Kavanin Konseyi'nde sık sık dile getirmesi ve bu yönde bir karar çıkarmaya çalışmaları da görülmektedir. Nitekim 7 Mayıs 1903'te Kavanin Konseyi Türk üyesi Derviş Paşa'nın konseyde bulunmayışından yararlanan Rum üyeler, Yüksek Komiser Haynes Smith'in açılış konuşmasına konsey adına verilecek yanıt metnine, Yunanistan'la ilhak arzusunu yansıtan bir paragraf eklemişlerdir. Bunun üzerine, Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi, bu karara bir paragraf eklenmesini istemiştir. Bu nedenle Derviş Paşa, 18 Haziran'da yapılan konsey oturumunda sunduğu bir karar

¹⁹ A. Gazioglu, *a.g.e.*, s. 59- 61; *Kıbrıs*, 16 Ekim 1893; *Kıbrıs Türk Milli Arşivi- KTMA*.

²⁰ *Kıbrıs*, 1 Nisan 1895, *KTMA*.

²¹ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi*, Cilt: I, Kaynak Yay., İstanbul, 1984, s. 41- 41.

suretinde tüm Müslüman ahalinin Yunanistan'a ilhak arzusunu belirten karara şiddetle karşı olduğu ve adanın terk edilmesi bir gün gerekli görülürse, Osmanlı Hükümeti'ne geri verilmesini arzu ettikleri belirtilmiştir. 7 Temmuz'da oylanın karar sureti Rum üyelerin aleyhte, Türk üyelerin lehte oy kullanması ve Yüksek Komiser Smith'in ayırt edici oyunu karar sureti lehine kullanması ile konsey kararı şekline dönüşmüştür²².

20. yüzyılın başında Kıbrıs Rum toplumu arasında gittikçe yükselen Enosis tutkusu Rum toplumunun toplumsal ve siyasi güçleri tarafından benimsenen bir siyasi proje olmasının yanı sıra modern Yunan kimliği ve ulusal bilincini belirleyen temel referans haline gelmiştir. Kıbrıs Türk toplumunun Enosis karşısındaki tavrı ise değişmeden kalacak ve iki toplum arasındaki siyasi alanda yaşanan gerginlikler Osmanlı Devleti'nin 1911-1912'de Kuzey Afrika'da İtalyanlar karşısında, 1912-13'te Balkan Savaşları'ndan toprak kaybederek çıkması ve 1912'de Rum liderliğinin Yasama Konseyi'nde daha geniş yetkiler istemesi, toplumlararası çatışmalara neden olmuştur. Özellikle 1911 yılının sonlarına doğru, Yasama Konseyi'ndeki Rum üyelerin yasama ve yürütme organlarında daha geniş yetkiler istemesi ve bu isteğin İngiliz Yönetimi tarafından reddedilmesi karşısında protesto mitingleri düzenlenmiştir. 1911-1912 yıllarında Başpiskopos önderliğinde Yasama Konseyi'ndeki Rum üyelerin ve piskoposların Yüksek Komiser Hamilton Adams'a ve Sömürgeler Bakanlığı'na gönderdikleri muhtıraların kabul edilmemesi üzerine, Nisan 1912'de Yasama Konseyi'ndeki Rum üyeler istifa etmiş ve bu durum Rum toplumu tarafından düzenlenen gösterilerle protesto edilmiştir. Kasabalarda düzenlenen bu gösteriler nedeniyle yapılan Enosis lehindeki konuşmalar, Lefkoşa, Larnaka ve Limasol'da taşlı, sopalı Türk-Rum kavgalarına neden olmuştur. 27 Mayıs 1912'de Limasol'da meydana gelen çatışmada açılan polis ateşi sonucu, diğerlerinden farklı olarak 3'ü Türk olmak üzere 5 kişi hayatını kaybetmiş, 139 kişi yaralanmıştır²³.

Bu olaydan sonra Rumların İngiltere'ye gönderdiği temsilci heyeti, 20 Ağustos 1912'de İngiliz Sömürgeler Bakanı tarafından kabul edilmiştir. Bu görüşmeden bir hafta sonra Londra'da bulunan Osmanlı elçisi Tevfik Paşa İstanbul'dan aldığı direktif üzerine İngiliz hükümetine verdiği muhtırada, Osmanlı Devleti'nin adanın hukuken gerçek sahibi olmaya devam ettiği ve

²² G. Hill, *a.g.e.*, s. 512- 513.

²³ Harid Fedai, "Kıbrıs'ta 1912 Olayları", *Yeni Kıbrıs Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 9, Haziran 1985, s. 12- 17.

Türk toplumunun haklarının korunmasıyla ciddi biçimde ilgilenildiğini belirtmiştir²⁴.

1912 yılı sonlarında Balkan Savaşları'nın Osmanlı Devleti'ni zor bir duruma düşürmesi karşısında Kıbrıs Türk toplumu arasında da kaygıya neden olmuştur. Kıbrıs Türk toplumu Osmanlı Devleti'ni uzaktan da olsa güvenilecek bir merkez olarak görmüş ve bir gün mutlaka yeniden Osmanlı egemenliği altına dönecekleri güne olan inançlarını korumuşlardır. Oysa Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşında mağlup olması ve devam eden Balkan Savaşlarında zor bir durumda kalması nedeniyle, bu olağanüstü kötü durum içinde, bir de Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılacağı dedikoduları ortalığı sarınca, Kıbrıs Türkleri gelişmelerden ve söylentilerden son derece tedirgin olmuşlardır. Tüm bu nedenlerle Kavanin Konseyi üyesi Türkler, İngiliz Hükümetine bir dilekçe göndererek eğer siyasi durumda bir değişiklik olursa adanın ya İngiltere'ye bırakılması ya da İngiltere'nin koruyuculuğu altındaki Mısır'a vermesi talebinde bulunmuşlardır. Yoksa yukarıda da belirtildiği gibi o zamana kadar Yasama Konseyi'nin Türk üyeleri ve aydınlar adanın yasal olarak Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu vurgulayarak, adanın siyasi statüsünde bir değişiklik olması halinde meşru sahibi olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ne verilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Mısır'a bağlanma önerisi esasında ikincil derecede bir talep olmasına karşın, Mısır'ın Osmanlı mirasına sahip olması, İngiliz yönetimi altında bulunması ve en önemlisi Müslüman bir ülke olması Yasama Konseyi'nin Türk üyelerinin kararında belirleyici bir rol oynamıştır. Burada dikkati çeken şey, Kıbrıs Türklerinin en çok korktukları ve hiçbir zaman kabul etmeyeceklerini belirttikleri olasılık, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasıdır²⁵.

Kıbrıs'ta tüm bu yaşananlara Kıbrıs Türk aydınları ve yöneticileri gibi Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhliğe de kayıtsız kalmamıştır. Balkan Savaşları'nın bütün şiddetiyle devam ettiği günlerde, Kıbrıs'ta yaşanan gerilimler nedeniyle Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhi Mehmed Celaleddin 25 Kasım 1912 tarihinde Konya Mevlevihanesine gönderdiği raporda: “*4 müttefik devletin, din ve devletimize karşı pervasızca açmış oldukları savaş sebebiyle bütün Müslüman kalplerinin müteessir ve kan ağladığını*” belirterek, “*bütün cami, tekke ve zaviyelerde gece ve gündüz din ve devletin selameti için Buhar-i şerif okuyarak zikir çekiyoruz. Allahın yardımıyla kafirlerin hezimetinin ve Müslümanların muzafferiyetinin*

²⁴ Şükrü Sina Gürel, *a.g.e.*, s. 50- 51.

²⁵ G. Hill, *a.g.e.*, s. 519.

çok yakın olduğundan şüphem yok. Zira her görmüş olduğum rüya, ordularımızın galibiyetinin yakın olduğuna delalet eder. Binaen- aleyh maddi ve manevi yardımlara devam ediyoruz” demektedir²⁶.

Şeyh Mehmed Celaledin, 18 Aralık 1912 tarihli başka bir raporda, Rum ve Yunan siyasilerinin Enosis yolundaki faaliyetlerini ve adada yaşanan gelişmeleri Konya'ya şöyle bildirmektedir:

“ Huzur-ı Âli- i Hazret-i Mürşid-i A'zamilerine

Ma'ruz- ı Daileridir

Malum-ı âli cenab-ı mürşidi a'zamileri olduğu üzere biraz zamandan berü devam eden Balkan muhaberelerinin netayicinden olarak Kıbrıs Rumlarının dahi Yunanistan'a ilthak arzuları kesb-i şiddet ederek, buradan gerek Londra'ya gerek Atina'ya mebus gönderilmiş ve cezirenin Yunanistan'a ilhak edilmesi hususuna nihayet derecelerde sa'y ü gayret olunmakta bulunulmuştur. Binaen- aleyh ehali- i islamiyede husule gelen galeyan-ı efkâr cihetiyle cezire kadısı Efendi hazretleri tarafından Babı-ali'ye keyfiyeti arz ve iş'ar ve ehali-i Müslime vekilleri canibinden dahi tanzim olunan arz-ı mahzar Londra'ya tisyâr olunduğu gibi, husus-ı mezkur ba- telgraf Londra'da Seyyid Emir Ali Efendi Hazretlerine dahi iş'ar olunmuştur. Rivayet-i vakıaya nazaran Yunanistan Başvekili Venizelos cezirenin Yunanistan'a terk olunması için Londra'da mün'akid meclise konulacağını beyan etmiş ve birkaç gün evvel cezire Valisi dahi Mısır'a azimet etmiştir. Bundan ma'ada, burada bulunan Osmanlı Bankasına da ba'dema ta'til- i tediyat eylemesi için İstanbul'dan emr verildiği şuyû buldu. Ve burada altmış bini mütecaviz ehali-i İslamiye'nin atisi zulam-ı mechuliyet içinde kalarak, maazallahi teala böyle bir şey vukû bulur ise nasıl barınacakları ve ne tarafa hicrete mecbur kalacakları kemal-i teessüfle düşünülmektedir. Cenab-ı Hakk ehl-i İslam hakkında hayırlı günler ihsan buyursun. Mesaib ü felaket umumi olduğu cihetle bütün ehl-i İslam müteessir ve dil hun olsa gerek. İşte keyfiyet buraca bu merkezde olduğundan ba'dema ne yolda hareket olunacağını ve ne yapılmak lazım geleceğinin emr ve iş'arına intizar eder ve hiss-i teveccühat-ı füyuzat- abad-ı mürşid-i a'zamilerinin hakk-ı dâiyanemde bekasını niyaz ve istirham eylerim. Ol babda emr ü ferman hazret-i men- lehü'l- emrindir.

18 Kanun-i evvel 1912

Ed- dai

²⁶ Mevlana Müzesi Arşivi (MMA), Zarf No: 84, Belge No: 5, Ek: 1.

Kıbrıs Mevlevihane Şeyhi

*Mehmed Celeleddin.*²⁷

Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhinin bu raporu, bir taraftan Mevlevihane'nin Kıbrıs'ta faaliyetlerini icra ederken diğer taraftan Balkan Savaşları sırasında Kıbrıs Türklerine yapılan baskıları ve Kıbrıs Türk toplumunun Enosis'e karşı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.²⁸

Lefkoşa Mevlevihanesi'nin Kıbrıs'ta Türklerin içinde bulunduğu durum ve Rum toplumunun Enosis isteklerini dikkatlice takip etmesinin yanı sıra Balkan Savaşları'nda Osmanlı ordusuna maddi-manevi yardımda bulunması da söz konusudur. Bu amaçla Balkan Savaşları'nda yaralananlara yardım maksadıyla Mevlevihane tarafından bir komisyon kurulmuştur. Başta Şeyh Mehmed Celeleddin olduğu halde kazalara yardım toplamaya gidilmiştir. Daha önce Lefkoşa'da toplanan 600 lira hemen İstanbul Galata Mevlevihanesi'nde oluşturulan yardım komisyonuna gönderilmiştir. Şeyh Mehmed Celeleddin, bütün bu faaliyetlerini Merkez Konya'ya bir yazı ile bildirmiştir. Bu yazı şu şekildedir:

Huzur-ı Âli-i Velîyyü'n niamiye

Ma'ruz-ı daileridir

30 Teşrin-i evvel 328 tarihli melfufiyle beraber irsal buyurulan emirname-i âli cenab-ı müşşid-i'azamileri kemal-i ta'zim ile alınıb mütalaa- gûzar-ı dâyanem olmuştur. A'dâ-yı bedhahın din ve devletimiz hakkında meşhud olan niyat-ı faside ile vatan-ı mukaddesimize vukubulan tecavüzet ve taarruzat-ı bağıyanelerine karşı evlad-ı vatan tarafından dahi müdafaa olunduğu ve guzat-ı müslimin ile mecruhâne lazım gelen muavenet ve müzaheretin ez- hercihet ifası mertebeye-i vücubdan bulunduğu ecilden bir mahdan berü faziletli hâkim efendi hazretlerinin riyasetleri tahtında olarak cem-i ianat edilmekte ve geçende Dersaadet'e Lefkoşa'ya mahsus altıyüz lira kadar bir meblağın Dersaadet'e gönderildiği gibi, sair kazalardan dahi peyderpey cem-i ianat edilmekte olup, kariben buraca teşekkül eden komisyon dailerini dahi dâhil olarak kazalara çıkılacağı ve toplanacak ianatın merci-i mahsusuna gönderileceği ma'ruzdur. Ol babda emr ü ferman hazret-i men- lehül- emrindir.

1 Kanun- Evvel 912

²⁷ MMA, Zarf No: 84, Belge No: 4, Ek: 2.

²⁸ MMA, Zarf No: 60, Belge No: 14, Ek: 3.

Ed- Dai Şeyh-i

Mevlevihane-i Kıbrıs

*Mehmed Cemaleddin.*²⁹

Görüldüğü gibi, Kıbrıs Türk toplumunun adanın Osmanlı İdaresinden İngiliz yönetimine geçtiği 1878 yılından itibaren Enosis için harekete geçen Rum toplumu karşısında verdiği mücadelede Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi de siyasi, istihbarı ve lojistik faaliyetleri ile hem Kıbrıs Türk toplumunun hem de Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır. Böylece Lefkoşa Mevlevihanesi, Kıbrıs'ta Türk toplumunun içinde bulunduğu siyasi durum karşısında kayıtsız kalmamış ve her zaman devleti ile toplumunun yanında bulunmuştur. Bu nedenledir ki Türkiye'de 1925 yılında Atatürk inkılapları çerçevesinde tekke ve zaviyelerin kapatılması nedeniyle Kıbrıs Türk toplumunun isteğiyle kapatılma talebi karşısında faaliyetlerine son verilse bile Etnografya Müzesi olarak bugüne kadar varlığını korumuştur. Bugün Lefkoşa Mevlevihanesi, Girne Caddesi üzerinde Kıbrıs Türk toplumunun tarihini yansıtan biçimde durmakta, bakımı yapılmakta ve ziyaretçilerini kabul etmektedir.

III. LEFKOŞA MEVLEVİHANESİNİN KÜLTÜREL FAALİYETLERİ

Mevlevihaneler, kültürel hayata olan katkıları ile son derece önemli kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır³⁰. Mevlevilik yukarıda da işlendiği gibi siyasi hayatta karışıklıkların geçici olduğu temelinde hep siyasi otoritenin ve istikrarın yanında olmuştur. Lefkoşa Mevlevihanesi de Kıbrıs'ta siyasi hayatın çalkantılarının dindirilmesi, içinde bulunduğu toplumun ve insanın huzura kavuşturulması, sosyal hayatın ahenkli olması açısından Mevlana ve Mevleviliğin "*sevgi halesi*" anlayışı çerçevesinde verimli hizmetlerde bulunmuştur. Bu hizmetlerin siyasi yönünün yanı sıra özellikle kültürel hayatta daha derin izler taşıdığı söylenebilir.

Mevlevihanelerin en önemli tesirlerinden biri sanat hayatında görülmüştür. Bir Mevlevi edebiyatı, Mevlevi musikisi hatta mimarisi olarak adlandırılabilir sanat faaliyetleri doğrudan doğruya bu muhitlerde meydana gelmiştir. Güzel tekkeler yapmak, bunları güzel kumaşlarla süslemek,

²⁹ MMA- Zarf No: 84, Belge No: 8, Ek: 4.

³⁰ Bu konuda geniş bilgi için Bakınız: Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlana'dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap Yay., İstanbul 2006, s. 405- 428.

güzel giyinmek, güzel konuşmak, en güzel davranışlarla selamlaşmak, çevrelerini el sanatlarının en güzelleriyle donatmak, en güzel sanat eserlerini kullardan ziyade Allah beğensin diye en iyi, en güzel şekilde yapmak ve nihayetinde şiirin, musikinin, semanın güzelliklerini yaşamak ve yaşatmak Mevlevi sanatının beslendiği duyguları göstermektedir. Mevlevi tekkelerinde tasavvuf dini bir felsefe ve düşünce sistemi olmasının yanında, sanatla, hayatta birleşen bir yaşam tarzı olmuştur. Sanat, Mevlevi muhitlerinde her türlü fikir, heyecan ve inanış içinde bir ifade vasıtası haline gelmiştir. Birçok Mevlevi sanatkâr coşkun duygularını şiirlerle söylemiş, bu şiirler aşkla, özlemle yüzyıllarca derin bir musiki olarak dilerde dolaşmıştır. Bestelenen şiirler, merasimlerde huşu içinde koro halinde okunmuştur.

Mevlana'nın zengin bir hazineyi andıran ve edebi değeri yüksek olan eserleri, Mevleviliğe bağlı olan veya olmayan her sanatkâr ruha doğrudan veya dolaylı bir biçimde tesir etmiştir. Nefî ve Nabi gibi Mevlevi olmadığı halde eserlerinde Mevlana'nın etkisinde kalan Divan edebiyatı şairleri olduğu gibi edebiyatımızın en kıymetli şairlerinden Neşatî, Esrar Dede, Cevri doğrudan doğruya Mevlevi- Divan edebiyatı şairleridir Mevlana da ilk izleri görülen musiki de, onun vefatından sonra usul ve esaslarıyla birlikte bir Mevlevi musikisi diyebilecek düzeye gelmiştir. Ayin adı da verilen bu merasimlerde okunan neşidelerin bestelenmesiyle birlikte zengin bir musiki geleneği oluşmuştur. Türk musikisinin meşhur bestekârlarından oluşan İtri, Hammamî İsmail Dede, İsmail Ağa, Nâyî Osman Dede başta olmak üzere 40 kadar şahsiyet yetiştiren Mevlevilik bu alanda da gerçekten çok büyük hizmetler görmüştür³¹.

Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi de Mevlana'nın fikirlerinin şekillendiği bir merkez olmuş ve asırlarca yukarıda çizilen Mevleviliğin kültürel yansımalarının bir uygulama sahasını oluşturmuştur. Bunun somut bir göstergesi, Kıbrıs'ta doğan ve burada yetişen veyahut burada doğmadığı halde Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yetişen Mevlevi Divan edebiyatı şairleridir. Divan ağırlıklı olan Kıbrıs Türk şiirinin oluşması ve gelişmesinde Lefkoşa Mevlevihanesi'nde bulunan ve yetişen sanatkârların çok önemli yeri vardır. Tabiri caizse, Kıbrıs Türk şiirine ocaklık eden işbu kültür merkezi olmuştur³².

³¹ A. Gölpinarlı, *a.g.e.*, 2006, s. 410- 421.

³² Harid Fedai, "Çağdaş Kıbrıs Türk Edebiyatı", <http://strateji.cukurova.edu.tr/KIBRIS/09.php>, 25.10.2007.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde bulunan ve yetişen bu şairlerin başında, aslen İstanbullu olan Danişi Ali Dede (İlmi Dede) gelmektedir. Danişi Ali Dede'nin kimliği bilinmekle birlikte Lefkoşa Mevlevihanesi'nde ne zaman şeyhlik yaptığı kayıtlarda yer almamaktadır. Ölüm tarihi de dikkate alınarak (M.1683) Danişi Ali Dede'nin Lefkoşa Mevlevihanesi'nin ilk şeyhi olarak kayıtlarda gözükken Sa'deddin ibn Muharrem (M. 1607) ile Şeyh Sadri Dede'nin (M. 1719) arasında bulunan ama kayıtlara alınmayan bir tarihte şeyhlik yapması söz konusu olabilir. Meşhur ailelerden Nevalizadelerin Ataullah Efendi'nin oğlu olan Danişi Ali Dede'nin Lefkoşa Mevlevihanesi'ne şeyhlik yaptığı dönemde Mevlevihane'de bir şiir ve inşa hareketi doğmuştur. Bu görevinden Kudüs Mevlevihanesi'ne tayin olan Danişi Ali Dede burada vefat etmiştir. Danişi Ali Dede'nin çok sayıda naatları, 20 kadar terkib-i bendi, müseddes, muhammesiyle çok seçkin gazelleri, dervişane ve Mevleviyane neşideleri vardır. Danişi Ali Dede'nin Lefkoşa Mevlevihanesi'nde gelişen edebi faaliyetin ilk ismi olduğu bilinmektedir. Kendisi, Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhliğinden sonra Kudüs Mevlevihanesi'ne tayin olmuş ve M. 1683 tarihinde burada hayatını kaybetmiştir³³.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yetişen diğer bir Mevlevi şairi, Danişi Ali Dede'nin eğitiminden geçen Kıbrıs doğumlu Siyahi Mustafa Dede'dir. Annesi Habeşi kökenli olduğundan siyah bir çehreye sahip olan Mustafa Dede, bu nedenle Siyahi mahlasını seçmiştir. Danişi Ali Dede'nin Kudüs Mevlevihanesi'ne tayini üzerine onun yerine Lefkoşa Mevlevihanesi şeyhi olan Siyahi Mustafa Dede, bir müddet bu görevi ifa ettikten sonra önce Gelibolu daha sonra da Mısır Mevlevihanelerinde görev yapmıştır. Mısır Mevlevihanesi'ndeki görevinden sonra tekrar Lefkoşa Mevlevihanesi'ne gelen Siyahi Mustafa Dede ölümüne kadar burada görevine devam etmiştir. Siyahi Mustafa Dede 1710 yılında vefat etmiştir ve Lefkoşa Mevlevihanesi'ne defn edilmiştir. Zamanında Şehyü-l- Meşahiy şöhretiyle tanınan Siyahi Mustafa Dede'nin mükemmel bir Divanı olduğu ve şiirlerinin arifane ve şairane belirtilmiştir. Siyahi Mustafa Dede, yetişmesinde en önemli işlevi gören Danişi Ali Dede gibi çevresinde bir şiir ve inşa meclisi kurmuş ve onun gibi bir çok Mevlevi şairinin yetişmesini sağlamıştır. Bu şairler Mustafa Sakıb Dede, Talib Dede, Muhammed Mukim Dede, Nesib Dede, Ahmed Dede

³³ İlhan Genç, 1998, "Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi'nde Yetişmiş Mevlevi Divan Şairleri", *II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazi Mağusa, 24- 27 Kasım 1998, s. 62-63.

Müneccimbaşı, Derviş Lebib, Derviş Hasib gibi her biri kendi alanında kıymetli eserler vermiş kişilerdir³⁴.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yetişmiş diğer bir önemli Mevlevi şairi, Lefkoşa doğumlu olup Siyahi Mustafa Dede'ye intisap edip onun yanında bulunan Hızır Handi Dede'dir. Hızır Handi Dede, sırasıyla Galata Mevlevihanesi ve Mekke'ye gitmiş ve son görev yeri olarak Lefkoşa Mevlevihanesi'nde bulunmuştur. Hızır Handi Dede, 1727 yılında vefat etmiştir³⁵.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yetişmiş diğer bir önemli Mevlevi şairi, Siyahi Mustafa Dede'nin oğlu Arif Dede'dir. Babası vefatına yakın kendisini Mısır Mevlevihanesi'ne kendi yerine şeyh bırakmış ve Kıbrıs'a dönmüştür. Arif Dede bir süre burada kaldıktan sonra Kıbrıs Mevlevihanesi'ne geri dönmüş ve 1725 yılında vefat etmiştir³⁶.

Lefkoşa Mevlevihanesi'nde yetişmiş diğer bir önemli Mevlevi şairi de, Sadri Dede'dir. Asıl adı Muhammet'tir. İstanbul doğumlu olan Sadri Dede burada tahsil gördükten sonra sırasıyla önce Konya, daha sonra Mısır ve en son Kıbrıs mevlevihanelerinde göre yapmıştır. Lefkoşa Mevlevihanesi'nde 1719 tarihine kadar şeyhlik yapmıştır³⁷.

Sonuç olarak, Lefkoşa Mevlevihanesi, Mevleviliğin ve Mevlana'nın fikirlerini Kıbrıs topraklarında yaşatan önemli şair ve kültür adamlarının yetiştirmiş bir mekândır. Mevlana'nın insanları şiir, musiki ve sema vasıtasıyla dünyanın sıkıntularından, günlük hayatın bağlarından kurtararak edebi neşeye yüceltme gayretini yansıtan bu şairler, aynı zamanda Kıbrıs Türk şiirinin oluşmasına ve gelişmesine de katkıda bulunmuşlardır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasını fethettiği 1571 yılından sonra çok uzun bir süre geçmeden Konya, Alanya gibi bölgelerden göçmen olarak adaya gönderilen Anadolu Türkleri tarafından kurulan Lefkoşa Mevleviha-

³⁴ İlhan Genç, "Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi'nde Yetmiş Mevlevi Divan Şairleri", *II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazi Mağusa, 24- 27 Kasım 1998, s. 64- 65.

³⁵ H. Fedai- M.H. Altan, *a.g.e.*, s. 21.

³⁶ H. Fedai- M. H. Altan, *a.g.e.*, s. 21.

³⁷ İlhan Genç, *a.g.m.*, s. 66.

nesi görüldüğü gibi Kıbrıs Türk toplumunun siyasi ve kültürel hayatında önemli etkilerde bulunmuştur.

Siyasi olarak Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhliği, Kıbrıs'ta Türk toplumunun içinde bulunduğu durumu yakından takibe alarak, gelişmeleri Konya'ya bildirmiş ve özellikle Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşlarında içine düştüğü sıkıntılı durum karşısında maddi-manevi elinden gelen çabayı göstermiştir. Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhliği Konya'ya gönderdiği raporlarda, Balkan Savaşları sonucunda Kıbrıs Türk toplumunun Rum toplumunun Enosis isteği karşısında gösterdiği direnci aktaran şeyhlik, aynı zamanda bu durum karşısında durduğunu da göstermiştir. Ayrıca Balkan Savaşında yaralananlara yardım maksadıyla Mevlevihane tarafından bir komisyon kurulmuş ve başında Şeyh Mehmed Celaleddin olduğu halde kazalara yardım toplamaya gidilmiştir. Daha önce toplanan bir kısım para İstanbul Galata Mevlevihanesi'nde oluşturulan yardım komisyonuna gönderilmiştir.

Lefkoşa Mevlevihanesi, aynı zamanda kültürel olarak da yetiştirdiği Kıbrıslı ve Kıbrıslı olmayan sanatkarları ile Kıbrıs kültürünün ve sanatının adeta ocağı haline gelmiştir. Danişi Ali Dede'den başlayarak, Siyahî Mustafa Dede, Hızır Handî Dede, Arif Dede ve Sadri Dede ortaya çıkardıkları Mevleviliğin ağırbaşlılığı ve genişliği içinde birbirinden kıymetli gazeller, şiirler, naatlar ile Kıbrıs'ta adeta kültür hayatının temelini oluşturmuşlardır. Bu sanatkarlardan Siyahi Mustafa Dede, Mustafa Sakıb Dede, Talib Dede, Muhammed Mukim Dede, Nesib Dede, Ahmed Dede Müneccimbaşı, Derviş Lebib ve Derviş Hasib gibi Kıbrıs dışında da kıymetli Mevlevi şairlerinin yetişmesine öncülük etmiştir. Bu şairler Kıbrıs dışında görev yaptıkları Mevlevihanelerde Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi'nin kıymetli sanatkarlarından öğrendiklerini icra etmişlerdir³⁸. Böylece Lefkoşa Mevlevihanesi sadece Kıbrıs'ta değil Kıbrıs dışında da sanat ve kültür hayatının zenginleşmesine katkıda bulunan bir kültür merkezi işlevi görmüştür.

³⁸ A. Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 408-417.

KAYNAKÇA

- Alasya, Fikret, “Lefkoşa Mevlevi Tekkesi”, *I. Milletlerarası Mevlana Kongresi*, Konya 3- 5 Mayıs 1987, ss.99- 108.
- Fedai, Harid, “Kıbrıs’ta 1912 Olayları”, *Yeni Kıbrıs Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 9, Haziran 1985, ss. 12- 20.
- Fedai, Harid - Altan Mustafa Haşim, *Lefkoşa Mevlevihanesi*, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1997.
- Fedai, Harid, “Çağdaş Kıbrıs Türk Edebiyatı”, [http://strateji.cukurova.edu.tr /KIBRIS/09.php](http://strateji.cukurova.edu.tr/KIBRIS/09.php), 25.10.2007.
- Gazioğlu, Ahmet, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878- 1952) Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yay., Ankara 1996.
- Genç, İlhan, “Kıbrıs Lefkoşa Mevlevihanesi’nde Yetişmiş Mevlevi Divan Şairleri”, *II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Cilt: 3, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazi Mağusa, 24- 27 Kasım 1998, ss. 59- 66.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlana’dan Sonra Mevlevilik*, İnkılap Yay., İstanbul, 2006.
- Gürel, Şükrü Sina, *Kıbrıs Tarihi*, Cilt: I, Kaynak Yay., İstanbul 1984.
- Hill, George, *A History of Cyprus*, Cambridge University Press, Cambridge 1952.
- İsmail, Sabahattin, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yay., İstanbul 1998.
- Kıbrıs Türk Milli Arşiv ve Araştırma Merkezi – Girne- KKTC.
- KKTC Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü, Enformasyon Dairesi- Lefkoşa KKTC.
- Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı- Mevlana Müzesi Arşivi- Konya, Türkiye.